OIKEUSMINISTERIÖ

Lainvalmisteluosasto

16.11.2017

Lakivaliokunnalle

# Oikeusministeriön näkemykset edustajien esittämiin kysymyksiin (KAA 3/2016 vp)

**Kysymys 1 (ed. Karimäki): Monimuotoiset perheet ry:n lausunnossa esitettiin kansalaisaloitteeseen muutostoive, että kaikkien osapuolten niin sopiessa vanhemmuuden voisi tunnustaa biologinen isä. Ettei se vaihtoehto olisi suljettu pois, vaan olisi perheiden päätettävissä, onko toinen vanhemmista äidin naispuoleinen puoliso vai sukusoluja luovuttanut biologinen isä. Kysyisin oikeusministeriön näkemystä asiaan.**

Nykytila: Hedelmöityshoitolaissa (1237/2006) ei nimenomaisesti säädetä hedelmöityshoidon antamisesta naisparille. Estettä tällaisten hoitojen antamiselle ei kuitenkaan ole. Kun hedelmöityshoitoa annetaan naisparille, käytetään oikeusministeriön tietojen mukaan pääsääntöisesti sukusoluja, joiden luovuttajan isyyttä ei voida vahvistaa. Jos kyseessä on avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa oleva naispari, pariskunnan toisen osapuolen äitiys voidaan vahvistaa perheen sisäisen adoption avulla. Naisparin hedelmöityshoitoon voidaan käyttää myös sellaisia sukusoluja, joiden luovuttaja on ennakkoon antanut suostumuksensa isyyden vahvistamiselle, jolloin sukusoluja luovuttaneen miehen isyys voidaan vahvistaa. Käytännössä luovuttaja ja naispari tuntevat aina toisensa. Naisparin toisen osapuolen äitiyttä ei tällaisissa tilanteissa voida vahvistaa oikeudellisesti.

Kansalaisaloite: Mikäli äitiyslakia koskeva kansalaisaloite hyväksytään sellaisenaan, hedelmöityshoitoja voitaisiin antaa naisparille ainoastaan sellaisilla sukusoluilla, joiden luovuttaja ei ole antanut suostumustaan isyyden vahvistamiseen. Tämä vastaa eri sukupuolta olevan pariskunnan tilannetta tällä hetkellä.

Monimuotoiset perheet ry:n muutosehdotus: Monimuotoiset perheet ry ehdottaa kansalaisaloitteeseen lisäystä, joka mahdollistaisi sen, että naispari voisi valita, vahvistetaanko sukusoluja luovuttaneen isyys vai vahvistetaanko naisparin toinen osapuoli lapsen äidiksi synnyttävän naisen rinnalle. Käytännössä tämä valinta tehdään naisparin päättäessä, millaisia sukusoluja hoidossa käytetään. Jos hoidossa käytetään sukusoluja, joiden luovuttajaa ei voida vahvistaa isäksi, naisparin toinen osapuoli voidaan vahvistaa lapsen äidiksi. Jos taas hoidossa käytetään sukusoluja, joiden luovuttaja voidaan vahvistaa isäksi, naisparin toista osapuolta ei voida vahvistaa lapsen äidiksi. Tämä johtuu äitiyslain 3 §:n 2 momentista, jonka mukaan äitiyttä ei voida vahvistaa, jos lapselle voidaan vahvistaa isä. Näin ollen kollisiota sukusoluja luovuttaneen biologisen isän ja naisparin toisen osapuolen vanhemmuuden välillä ei tule. Myöskään kolmannen vanhemman vahvistaminen lapselle ei olisi edelleenkään mahdollista.

Monimuotoiset perheet ry:n ehdotusta koskevissa keskusteluissa on esitetty huoli siitä, jääkö lapsi ilman toista vanhempaa, jos sukusolujen luovuttaja peruu suostumuksensa isyyden vah-

vistamiseen sen jälkeen, kun lapsi on saanut alkunsa. Hedelmöityshoitolain 16 §:n 3 momentin mukaan luovuttaja voi peruuttaa isyyden vahvistamista koskevan suostumuksensa. Peruutuksella ei kuitenkaan ole taannehtivaa vaikutusta. Toisin sanoen siltä osin kuin luovuttajan sukusoluja on jo käytetty hedelmöityshoitoon, suostumusta isyyden vahvistamiseen ei voida perua.

Oikeusministeriön näkemys: Ehdotuksen vaikutuksia arvioitaessa on hyvä huomata, että nykyisinkin on mahdollista, että hedelmöityshoitoa saava nainen valitsee (käytännössä yhdessä naispuolisen kumppaninsa kanssa) sellaiset sukusolut, joiden luovuttaja voidaan vahvistaa isäksi. Asiaa koskevaa sääntelyä ei sisältynyt oikeusministeriössä valmisteltuun esitykseen, eikä tällaisen sääntelyn vaikutuksia näin ollen ole esityksen valmistelun yhteydessä erikseen valmisteltu. Puhtaasti oikeudellisesti arvioituna Monimuotoiset perheet ry:n esittämälle sääntelylle ei ole oikeudellista estettä. Muutoksen lakiteknisen toteutuksen osalta oikeusministeriö viittaa lakivaliokunnalle 12.5.2017 toimittamaansa lausuntoon.

**Kysymys 2 (ed. Marin): Asiantuntijakuulemisissa nousi esille useamman kuin kahden vanhemman vanhemmuuden tunnustamisen mahdollisuuden lisääminen lakiin. Kyseessä olisi siis esimerkiksi tilanne, että naisparille sukusolun luovuttava henkilö olisi tiedossa ja haluaisi isyytensä vahvistettavan kahden äidin vanhemmuuden vahvistamisen lisäksi. Millaisia vaikutuksia muutoksella olisi ja onko se mahdollista lisätä lakiin?**

Oikeusministeriö: Kansalaisaloitteen lähtökohtana on se koko perheoikeudellista lainsäädäntöä koskeva perusolettama, että lapselle ei voida vahvistaa kahta useampaa oikeudellista vanhempaa. Tämä vastaa nykytilannetta myös eri sukupuolta olevien parien osalta. Mahdollisuus kolmannen vanhemman vahvistamiseen on kysymys, joka edellyttäisi laaja-alaista pohdintaa ja olemassa olevan sääntelyn perusteellista läpikäyntiä eri hallinnonaloilla. Oikeusministeriön näkemyksen mukaan tällaista muutosta ei ainakaan tässä yhteydessä ole mahdollista toteuttaa.

**Kysymys 3 (ed. Tavio): Jos tunnustuksen on peruuttanut, äitiyttä ei voida vahvistaa ilmoituksen perusteella, MUTTA se voidaan vahvistaa muulla tavoin, esim. äidin tai lastenvalvojan nostaman kanteen perusteella. Toinen äiti EI siis pääse pakoon velvollisuuksiaan pelkällä ilmoituksella. Muutoinhan tämä vesittää koko aiemman sitoumuksen/suostumuksen ja lain tarkoituksen varmistaa lapsen etu. Isyyslaki toimii samoin ja sen puolella näitä tilanteita on enemmän, ettei isä olekaan tunnistanut mies.**

Oikeusministeriö: Käsitys pitää paikkansa. Jos lapsen etukäteen tunnustanut nainen peruuttaa tunnustamisensa, lapsen toisen vanhemman selvittäminen käynnistyy isyyslain mukaisena isyyden selvittämisenä ja jatkuu tarvittaessa äitiyden selvittämisenä.

**Kysymykset 4–11 (ed. Laukkanen)**

**Kysymys 4: Äitiyslakia koskevassa kansalaisaloitteessa todetaan: ”Ehdotuksen mukaiset äitiyden vahvistamis- ja kumoamismenettelyt vastaavat menettelyitä, jotka koskevat eri sukupuolta olevia pareja. Ehdotetun äitiyslain säännösten muotoilussa on muutoinkin pidetty tarkoituksenmukaisena pitäytyä mahdollisimman pitkälti uuden isyyslain rakenteessa ja siinä valituissa periaatteellisissa ratkaisuissa.” Isyyslain sääntely rakentuu vahvasti siihen, että isyys voidaan oikeusgeneettisellä isyystutkimuksella todentaa.**

**Miten säätelyt voivat olla toistensa kaltaiset, koska todennettavuus on toisessa täysin eri? Voidaanko pitää sääntelyratkaisullisesti perusteltuna, että isyyden/äitiyden selvittäminen, tunnustaminen tai kumoaminen perustuu saman sisältöisiin sääntelyratkaisuihin, kuten tässä esitetään?**

Oikeusministeriö: Vanhemmuuden todentamismenetelmät ovat luonnollisesti erilaiset riippuen siitä, onko kyse isyyden vai äitiyden vahvistamisesta. Tämä lähtökohtainen eroavaisuus on kansalaisaloitteessa huomioitu. Oikeusministeriön näkemyksen mukaan aloitteeseen sisältyvä sääntely on tältä osin asianmukainen.

**Kysymys 5: Aloitteen mukainen sääntely äitiyden selvittämisestä: Pykälässä todetaan, että selvittämistä voi vaatia "se, joka katsoo olevansa lapsen 3 §:n 1 momentissa tarkoitettu äiti". Mitä tarkoitetaan määritelmällä "ken katsoo olevan"? Minkälaisin edellytyksin voidaan katsoa kuuluvan tähän määritelmään?**

Oikeusministeriö: Ilmaisulla "sillä, joka katsoo olevansa lapsen 3 §:n 1 momentin mukainen äiti" tarkoitetaan kansalaisaloitteen 3 §:n 1 momentin mukaisesti naista, joka yhteisymmärryksessä lapsen synnyttäneen kanssa antoi suostumuksen hedelmöityshoitoon.

**Kysymys 6: Aloitteen 4 §:ssä todetaan, että äitiyden selvittämisen tarkoituksena on hankkia sellaisia tietoja, joiden nojalla voidaan vahvistaa, että lapsella on 3 §:n 1 momentissa tarkoitettu äiti. Säännös rinnastuu isyyslain 4 §:n 1 momentin säännökseen. Minkälainen tieto riittää vahvistamiseen?**

Oikeusministeriö: Asia jää ratkaistavaksi tapauskohtaisesti. Tyypillisesti äitiys vahvistettaneen yhdessä toteutetun hedelmöityshoidon yhteydessä annetun suostumuksen perusteella.

**Kysymys 7: Aloitteen mukainen sääntely äitiyden kumoamisesta: Siinä todetaan "Äitiys, joka on maistraatin päätöksellä vahvistettu, on tuomioistuimen päätöksellä kumottava, jos on selvitetty, ettei äidiksi vahvistetun ja lapsen välillä ole 3 §:n 1 momentissa tarkoitettua suhdetta." Miten on mahdollista, että äidiksi voidaan vahvistaa väärä henkilö? Miten voidaan selvittää "oikea äiti" tällaisessa tilanteessa, kun geneettistä yhteyttä ei ole?**

Oikeusministeriö: Se, että äidiksi vahvistetaan väärä henkilö, lienee hyvin poikkeuksellista. Tällaista tilannetta varten on kuitenkin välttämätöntä olla sääntely, jolla asiantila voidaan oikaista. Asiasta säädetään aloitteen 34 §:ssä, jonka nojalla hedelmöityshoitosuostumukseen perustuva äitiys voidaan kumota esimerkiksi sillä perusteella, että lapsi ei ole syntynyt hoidon tuloksena. Jos äitiyden kumoamista vaaditaan tällä perusteella, näyttömahdollisuudet riippuvat siitä, onko hoidossa käytetty tunnetun vai tuntemattoman luovuttajan siittiöitä. Ensiksi mainitussa tapauksessa riittävä näyttö on saatavilla, jos luovuttaja suostuu oikeusgeneettisiin tutkimuksiin ja saa poissuljennan. Jos hoidossa on käytetty tuntemattoman luovuttajan sukusoluja, näytön saaminen voisi olla vaikeaa. Tieto luovuttajan henkilöllisyydestä on vain lapsen saatavissa ja vasta sen jälkeen, kun hän on täyttänyt 18 vuotta.

**Kysymys 8: Äitiyden peruuttaminen: "Joka on 14 §:n nojalla tunnustanut äitiytensä, voi peruuttaa tunnustamisensa ilmoittamalla siitä kirjallisesti äitiyden selvittämisestä huolehtivalle lastenvalvojalle viimeistään 30. päivänä lapsen syntymästä."**

**Perusteluissa todetaan, että pykälän 1 momentin mukaan nainen, joka on 14 §:n nojalla tunnustanut äitiytensä ennen lapsen syntymää, voi peruuttaa tunnustamisen ilmoittamalla siitä kirjallisesti äitiyden selvittämisestä huolehtivalle lastenvalvojalle. Tunnustamisen peruuttaminen on tehtävä kirjallisesti. Peruuttamismahdollisuuden varaaminen on katsottu kohtuulliseksi, koska kysymys ajankohdasta, jolloin lapsi on saanut alkunsa, saa lisävalaistusta vasta sen jälkeen, kun tiedetään, milloin lapsi syntyi ja miten kehittyneenä. Jotta äitiyden vahvistaminen ei tunnustajalle annetun perumismahdollisuuden vuoksi lykkääntyisi, peruuttamiselle varatun ajan on oltava lyhyt. Esityksessä ehdotetaan, että tunnustamisen peruuttaminen olisi toimitettava viimeistään 30. päivänä lapsen syntymästä. Jos tunnustaminen peruutetaan, lastenvalvoja aloittaa isyyden selvittämisen. Äitiyden selvittämisestä huolehtivasta lastenvalvojasta säädetään 5 §:ssä.**

**Miten määritellään äitiyden peruuttaminen? Äitiyden peruuttaminen on täysin uusi termi laissa ja arkikielessä. Aloitteen säännöksessä ei ole minkälaista täsmennystä peruuttamisen edellytyksistä/ei liiemmin perusteluissakaan. Tarkoittaako perusteluiden "milloin lapsi syntyi ja miten kehittyneenä" sitä, että peruuttaminen voisi olla kehitysvamman yhteydessä mahdollista? Voidaanko pykälää pitää lapsen edun mukaisena?**

Oikeusministeriö: Aloitteen 15 §:ssä säädetään äitiyden *tunnustamisen* peruuttamisesta. Säännös ja siihen liittyvät yksityiskohtaiset perustelut vastaavat isyyslain 17 §:n sääntelyä isyyden tunnustamisen peruuttamisesta. Isyyslain perusteluissakin esiintyvä ilmaisu "milloin lapsi syntyi ja miten kehittyneenä" liittyy sen ajankohdan määrittämiseen, jolloin lapsi on saanut alkunsa. Sen enempää isyyden kuin äitiydenkään tunnustamisen peruuttaminen ei voisi olla mahdollista sillä perusteella, että lapsi on syntynyt esimerkiksi kehitysvammaisena.

**Kysymys 9: Aloitteen 32 §:ssä säännellään näytön hankkimisesta äitiysasiassa. Pykälä rinnastuu isyyslain 37 §:ään. Pykälän mukaan tuomioistuimen on omasta aloitteestaan määrättävä hankittavaksi kaikki se selvitys, minkä se katsoo asian ratkaisemisen kannalta tarpeelliseksi. Mitä tämä selvitys sisältää (ei isyystestinkaltaista materiaalia)?**

Oikeusministeriö: Käytännössä kyse voinee olla lähinnä suostumuksen antamista koskevasta selvityksestä.

**Kysymys 10: On tilanteita, joissa pitää pystyä erottamaan, kuka on lapsen biologinen äiti (mm. sairauksia, perimää ym. tilanteita). Voidaanko samaa nimikettä pitää perusteltuna?**

Oikeusministeriö: Väestötietojärjestelmässä samaa sukupuolta olevat vanhemmat, joista toinen on adoptoinut toisen puolison lapsen, ovat jo nyt molemmat merkitty äideiksi tai isiksi lapsen biologisen vanhemman tavoin. Lapsella voi siis jo voimassa olevan järjestelmän mukaan olla kaksi äitiä tai kaksi isää. Koska väestötietojärjestelmästä käy ilmi myös vanhemmuuden vahvistamisen ajankohta, on väestötietojärjestelmään tallennetuista tiedoista päätel-tävissä, kumpi vanhemmista on lapsen biologinen vanhempi ja kumman vanhemmuus perustuu adoptioon. Aloitteessa tarkoitetuissa tilanteissa vanhemmuuden vahvistamispäivämääristä on vastaavalla tavalla mahdollista päätellä, kumpi vanhemmista on synnyttänyt lapsen ja kumman vanhemmuus perustuu hedelmöityshoitosuostumukseen. Aloitteessa käytettyä terminologiaa voidaan pitää perusteltuna.

**Kysymys 11: Lapsettomuustutkimukset ja hoidot ovat usein pitkiä ja rankkoja ja joskus voi mennä pitkä aika ennen kuin raskaus alkaa. Ei ole harvinaista, että raskaus menee kesken. Useampien hoitokierrosten välillä pitää usein pitää taukoa. Isyystesti vahvistaa biologisen isän. Kuka vahvistetaan toiseksi äidiksi, jos tunnustautujia on useampia? Hän, jonka kanssa alkuaan suunniteltiin ja aloitettiin hoidot vai hän, jonka kanssa hoitoja myöhemmin jatkettiin ja raskaus alkoi?**

Oikeusministeriö: Äitiys vahvistetaan yhdessä toteutetun hedelmöityshoidon yhteydessä annetun suostumuksen perusteella. Siinä poikkeuksellisessa tilanteessa, että eri naiset ovat antaneet suostumuksensa eri hedelmöityshoitojaksojen yhteydessä, eikä ole selvää, minkä hoidon aikana lapsi on saanut alkunsa, asia ratkaistaan tapauskohtaisesti. Käytännössä yhteys hedelmöityshoidon ja lapsen syntymän välillä voitaneen yleensä määrittää riittävällä tarkkuudella lapsen syntymäajankohdan perusteella.